

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ОПТИМІСТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито особистісно орієнтовану технологію виховання оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків. Особлива увага приділена особливостям організації та проведення тренінгової роботи зі старшими підлітками, висвітлено методи вправління, аналізу життєвих ситуацій, проектування, аутогенного тренування, ситуацій успіху, колективних творчих справ тощо.

Ключові слова: особистісно орієнтована технологія, старші підлітки, оптимістичне ставлення до життя, педагогічна підтримка.

Політико-економічна та духовна кризи українського суспільства негативно позначаються на моральному здоров'ї молоді, що спричиняє втрату у життєвому і підлітковому середовищі духовних ідеалів, появу життєвої розгубленості, невпевненості у завтрашньому дні, призводить до поширення песимістичного ставлення до життя, асоціальних стереотипів поведінки, унеможлиблює самовираження та самореалізацію зростаючої особистості.

Зазначені явища негативно впливають на психічний стан підлітків, посилюючи вікову кризу. Значна частина дітей цього віку відчуває постійний психологічний дискомфорт, емоційну неврівноваженість, депресивність, що призводить до підвищеної тривожності, невпевненості у собі, заниженої самооцінки, комплексу неповноцінності і як результат — до зневіри у власні сили. Тому формування морально здорового покоління, здатного до активного-творчого соціального і громадського життя, з вірою у власні сили і можливості є одним із найважливіших завдань сучасного виховання.

У зв'язку з цим набуває значущості пошук ціннісних механізмів розвитку дитини, розроблення особистісно орієнтованої технології виховання, спрямованої на виховання оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми у своїх працях розглядали: Л. Архангельський (активної життєвої позиції особистості), І. Бех (цінностей життя, позитивного ставлення до життя), Г. Ващенко (питання виховного ідеалу, виховання волі й характеру), А. Гусейнов (соціальну природу моральності), А. Макаренко (виховання перспектив), О. Сухомлинська (цінностей і ціннісних орієнтацій), В. Сухомлинський (стимулювання особистісного зростання), І. Зязюн (педагогіки добра: ідеалів та реалій педагогічної майстерності).

Метою статті є висвітлення особистісно орієнтованої технології виховання оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків.

Поняття «технологія» (з грецького *techné* — мистецтво, майстерність, уміння + *logos* — вчення, поняття) означає знання про майстерність. Нині, користуючись цим поняттям, мають на увазі, з одного боку, сукупність прийомів і способів обробки або виробництва певних продуктів, а з іншого — науку про такі способи. Раніше технології зазвичай ототожнювали зі сферою матеріального виробництва, тобто технологія передбачала випуск певної продукції. Останнім часом зміст цього поняття значно розширився. Так, у сфері обробки інформації говорять про інформаційні технології, у фізіології — про технології біологічних систем, у педагогіці — про виховні технології тощо.

Вперше елементи технології у своїй практиці запровадив Я. Коменський, який виокремив уміння правильно визначати мету уроку, обирати засоби її досягнення та формулювати правила використання засобів.

До поняття «педагогічні технології» у 20-х роках ХХ століття звергалися В. Бехтєрев, І. Павлов, С. Шацький, А. Ухтомський. Пізніше його намагались розкрити російські й українські науковці, серед яких В. Безпалько, Т. Ільїна, М. Кларін, І. Лернер, А. Макаренко, Г. Селевко та інші.

У запропонованій нами особистісно орієнтованій технології виховання оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків комплексний підхід реалізується за умов:

- визнання дитини як найвищої цінності;
- єдності мети, змісту, форм і методів виховання оптимістичного ставлення до життя;
- впливу на свідомість, почуття й поведінку вихованців;
- органічного поєднання зовнішнього педагогічного впливу та самовиховання особистості;
- суб'єкт-суб'єктної взаємодії усіх учасників виховного процесу (сім'ї, школи, громадських організацій, ЗМІ тощо);
- взаємозв'язку навчальної, позаурочної та позашкільної діяльності вихованців;
- залучення до практичної діяльності через систему конкретних виховних справ.

На думку А. Нісімчук, О. Падалки, І. Смолюк, Т. Шпак, основними закономірностями виховної роботи є залежність виховання від вікових та індивідуальних особливостей учня, взаємозалежність виховання, навчання, освіти та розвитку особистості, обумовленість виховання суспільними потребами та умовами життя.

Особистісно орієнтована технологія виховання оптимістичного ставлення до життя забезпечувала формування умінь і навичок прогнозування і моделювання, цілеспрямованої самодетермінації та суспільно-ціннісного самоствердження внутрішньої позиції старших підлітків.

Складовою особистісно орієнтованою технології були тренінгові заняття, які допомогли старшим підліткам подолати внутрішні проблеми та спонукали оптимістично ставитися до життя. Психолого-педагогічний тренінг «Я люблю життя» проводився на базі 7-9-х класів на засадах добровільності. Робота у тренінгових групах була спрямована на: розвиток упевненості; формування навичок аналізу ситуацій міжособистісної взаємодії; формування цілеспрямованості, наполегливості, віри у свої сили та можливості.

Кожне заняття проходило за алгоритмом, що охоплював:

1. Вступ. Актуалізація потреби в оптимістичному ставленні до життя.
2. Виконання вправ і практичних завдань.
3. Повідомлення теоретичного матеріалу.
4. Виконання вправ і практичних завдань.
5. Рефлексія.
6. Підсумки заняття.

Завдання першого блоку полягало в активізації старших підлітків, актуалізації їхнього досвіду, налаштуванні на активну роботу.

Наступний блок передбачав виконання різноманітних вправ і практичних завдань, спрямованих на закріплення матеріалу, засвоєного на попередніх заняттях, і на підготовку до сприйняття нового матеріалу. Повідомлення теоретичного матеріалу проходило у вигляді діалогу між вихователем і вихованцями.

Після кожної вправи та завдання проводилася міні-рефлексія: підлітки ділилися враженнями, переживаннями, які виникли під час виконання вправ; стежили за змінами у власному емоційному стані. Висновки узагальнювались протягом фінальної рефлексії заняття (п'ятий блок); окреслювались нові перспективи особистісного розвитку. Завданням шостого блоку було визначення цілей майбутньої діяльності та завдань для самостійної роботи. Атмосфера впевненості у власних силах та можливостях, створена на заняттях, переносилася і у повсякденне життя, що сприяло самоствердженню та самореалізації вихованців, вихованню оптимістичного ставлення до життя.

Під час роботи було проведено такі тренінгові заняття: «Я-реальне і Я-ідеальне», «Від Я-образу до Я-концепції», «Як стати привабливим і цікавим для оточуючих», «Життєве кредо гідної людини», «Подолання бар'єрів у спілкуванні», «Чи готовий я до саморозвитку», «Як змінити себе на краще», «Стати впевненим», «Виховуємо у собі лідерські якості», «Умій сказати «Ні»», «Магічна формула вирішення конфліктів», «Як долати гнів та роздратування», «Чи вміємо ми дякувати», «Секрети успіху», «Як боротися з поганим настроєм», «Що нас засмучує», «Культура дозвілля», «Сюрпризи і подарунки», «Жарти і розіграші», «Розрада як перша допомога», «Дружба

як цінність», «Творчість і натхнення», «Я — майбутнє», «Песимізм і оптимізм».

Пріоритети сучасного виховання визначають ставлення до дитини як найвищої цінності, яка має право на саморозвиток і педагогічну підтримку. Такий підхід потребує уваги до індивідуальності кожної дитини; турботу про її світопочуття, позитивне ставлення до себе і до інших людей; доцільного використання виховних технологій, методів, прийомів і засобів виховання;

Педагогічна підтримка забезпечує конфіденційність, відчуття комфорту старших підлітків у виховному середовищі, спонукання до самостійного морального вибору, особистісного самовизначення та самореалізації, а також допомогу у подоланні труднощів, вирішенні проблем.

Аналіз життєвих ситуацій (персонал-форма) допомогли актуалізувати життєву проблему учня і визначали персональну спрямованість різних форм діяльності учня, мали вплив на розвиток його моральних якостей, подолання бар'єрів. Створення персонал-форми мало такий алгоритм:

- вихователь — діагностує, виявляє основну проблему кожного учня класу (нерозуміння, неприйняття з боку однокласників, занижена самооцінка, розчарування у друзях, конфлікти з батьками, з учителями тощо);
- складає «мапу класу», аналізує, ранжує найгостріші проблеми;
- ставить виховні задачі, спрямовані на їх вирішення;
- визначає зміст коригувальної діяльності;
- визначає доцільні форми і методи виховної роботи;
- моделює нову виховну комунікативну позицію (роль).

Педагог повинен був таким чином спроектувати власну діяльність з педагогічної підтримки, щоб врахувати специфіку кожної конкретної ситуації і ті можливості, якими володіє він сам як педагог, старший підліток, сім'я. Це спонукало вчителів до педагогічної творчості, розвитку педагогічної інтуїції, здібності орієнтуватися у дитячих проблемах, моделювати свою діяльність від цілей до конкретних дій.

Педагогічна підтримка відображала сутність гуманістичної позиції взаємодії педагога з дітьми, що сприяло самоактуалізації і саморозвитку особистісних якостей старших підлітків, які дадуть їм змогу найбільш повно реалізувати свої здібності і нахили.

У рамках особистісно орієнтованої технології використовувався метод проектів, який сприяв формуванню умінь і навичок роботи в різних умовах, використанню інформації з різних джерел, креативному мисленню, пошуку нестандартних рішень, втіленню оптимістичного ставлення до життя.

Окрім того, метод проектів стимулював інтерес учнів 7-9-х класів до визначеної проблеми; оволодіння учнями необхідними знаннями і навичками для її вирішення; пошуки вирішення проблеми та практичного застосування отриманих результатів.

Робота над проектом спонукала дітей самостійно мислити, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для нього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, установлювати причинно-наслідкові зв'язки. Успіх застосування методу проектів залежав від того, наскільки учні зацікавлені самостійно чи спільними зусиллями вирішувати проблему, застосовувати необхідні знання, одержати реальний і відчутний результат.

Метод проектів уможлилював розвиток світогляду учнів, уміння самостійно користуватися знаннями, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично осмислювати отримані результати.

Метод проектів завжди був орієнтований на самостійну діяльність учнів — індивідуальну, парну, групову та передбачав вирішення певної проблеми через використання сукупності дослідницьких методів і засобів та їх інтегрування з різних сфер науки, техніки, культури тощо. Результати виконаних проектів повинні були мати практичне вирішення: конкретний результат, готовий до впровадження. Таким чином, метод проектів сприяв створенню соціально значущих ситуацій.

Головним об'єктом життєвого проектування є життєві події, до яких дослідники (Т.Є. Резник, Ю.М. Резник) відносять актуальні (які становлять для особистості та її соціального оточення важливий інтерес), значущі (які посідають високе місце в ціннісній ієрархії особистості), організовані (упорядковані).

У життєвому проекті знаходили місце і ціннісні орієнтації особистості, що характеризували її моральні ідеали, громадське, особисте життя; соціальні орієнтації, які передбачали досягнення бажаного соціального статусу через приналежність до тих чи інших соціальних групи, виконання певних соціальних ролей. Життєвий проект як ідеальна імовірна модель давав змогу спроектувати особистісні, соціальні та культурні досягнення особистості.

Проектувальна діяльність в рамках особистісно орієнтованої технології вимагала використання сукупності дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих вправ, що було обумовлено характером роботи, її завданнями та метою.

У процесі життєвого проектування можна визначити формування життєвої концепції, життєвого кредо, розроблення стратегії життя, життєвих планів та програм. Осмислення, проектування життя — процес, який охоплює фактично усе людське життя. Тому розробка стратегії життя є стрижневою. Особистісна стратегія жит-

тя — це повторювана в основних сферах життєдіяльності поведінкова активність індивіда, яка ґрунтується на моделях подолання, пристосування або уникнення перешкод, що виникають у процесі досягнення індивідом поставлених цілей.

Оволодіння власними емоціями, тренування волі, пам'яті, концентрація уваги, створення навички до самоспостереження і самозвіту — це відпрацьовується ході під час аутогенного тренування, яке дає змогу впливати на функції організму шляхом використання уявлень, з якими раніше у людини були пов'язані ті чи інші емоційні стани. У розробленні рекомендацій аутогенного тренування старших підлітків ми спиралися на праці Г.С. Беляєва, А.М. Свядоца, І.Г. Шульца, котрі доводили, що всі наші емоції проявляються в певній зміні діяльності внутрішніх органів. Характерно, що розслаблення м'язів завжди є показником позитивних емоцій, стану спокою, радості, рівноваженості. Глибоке м'язове розслаблення здатне послабити чи навіть нейтралізувати негативні емоції.

Старші підлітки прагнуть самоствердитися (через самокерування, свободу вибору, заняття за інтересами); самовиразитися (у спілкуванні, творчості, пошуку, виявленні і реалізації своїх здібностей і сил); в самоактуалізації (досягнення особистих і соціальних цілей, підготовка себе до адаптації в соціумі, соціальні спроби). Ці потреби і прагнення старших підлітків реалізовувались за програмою саморозвитку особистості, яка враховувала мотиви саморозвитку і самовдосконалення особистості: у самопізнанні, саморозвитку, самовихованні, самоствердженні, саморегуляції, самореалізації.

З цією метою дорослі стимулювали формування у старших підлітків домінанти самовдосконалення — мотивації на усвідомлене і цілеспрямоване покращення особистістю самої себе, перехід від виховання до самовиховання.

В основу методики «Створення ситуації успіху» ліг особистісно орієнтований підхід до процесу виховання оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків. Ситуація успіху — це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи.

Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визнає цей результат як успіх. Об'єктивна успішність діяльності дитини — успіх зовнішній, адже якість результату оцінюється свідками дійства. Усвідомлення ситуації успіху самим учнем, розуміння значущості виникає у суб'єкта після подолання своєї невпевненості, невміння, незнання, психологічного утиску та інших труднощів.

Щоб досягти успіху, на початковому етапі старшим підліткам радили реально оцінити свої можливості, виділити декілька основних цілей. Вибудовуючи життєвий план, потрібно було враховувати ймовірність неуспіху, який не повинен стати поразкою. Сформулю-

вавши головну мету, потрібно було на ній зосередитись і сконцентрувати зусилля на її досягнення. Для цього слід було розробити деталізований план своїх дій, визначити проміжні етапи руху, а потім вже поетапно вирішувати поставлені завдання.

Використані у контексті особистісно орієнтованої технології «колективні творчі справи» ставили за мету формування у старших підлітків активної життєвої позиції.

Колективна творча справа — інтегрована форма виховної роботи, форма організації колективної творчої діяльності учнів 7-9-х класів, що передбачає активну участь учнів у плануванні, організації та аналізі роботи, побудованої на ініціативі та самодіяльності вихованців; взаємодопомозі, уміннях і навичках діяти спільно, виявляти самостійність у прийнятті та виконанні рішень. На кожній стадії здійснення колективної творчої справи учні й педагоги вели пошук оптимальних шляхів вирішення спільного завдання, розкриває нові можливості для її учасників, що сприяло формуванню у них оптимістичного ставлення до життя.

У контексті нашого дослідження MultiMedia-технології — це технології інтегрованого надання усіх видів інформації на електронних носіях у цифровому форматі, у вигляді електронного документа і відтворення його на окремому комп'ютері чи на екрані за допомогою MultiMedia-проектора та відповідних комп'ютерних пристроїв. Отже, ММ-технології — це технології конвертування всіх видів інформації у цифровий формат, інтеграції цієї інформації в один документ і відтворення його на комп'ютері. ММ-технології надають педагогу великі можливості для підвищення ефективності виховного процесу, що обумовлено інтеграцією функцій усіх видів ТЗН, можливостями унаочнення прикладів, демонстрації розв'язування задач засобами відповідних фахових пакетів, можливостями використання інтернет-ресурсів у вихованні оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків [5].

Таким чином, особистісно орієнтовану технологію виховання ми розуміємо як спеціально організовану педагогічну діяльність, що має мету, завдання, засоби та педагогічні умови, які визначаються особистісно орієнтованим підходом, що реалізуються у контексті взаємодії старшого підлітка з оточуючими.

Експериментальна апробація особистісно орієнтованої технології засвідчила, що ставлення до життя старших підлітків стає оптимістичним за умов їхнього залучення до участі в психолого-педагогічному тренінгу; створення вихователем особистісно орієнтованого поля з метою забезпечення психологічного комфорту старших підлітків; розвитку самовдосконалення в процесі подолання невпевненості у своїх силах та можливостях; формування навичок аналізу життєвих ситуацій й пошуку шляхів розв'язання життєвих проблем.

Отже, упровадження особистісно орієнтованої технології виховання оптимістичного ставлення до життя старших підлітків обумовлено потребою часу, суспільною кризою та необхідністю підготовки старших підлітків до самостійного життя, позитивного сприйняття себе та оточуючих, формування навичок конструктивного вирішення життєвих проблем. Подальшого вивчення потребує проблема оптимістичного ставлення до життя школярів різних вікових категорій, соціальних груп, української сім'ї та молодіжних угруповань.

Література

1. Бех І. Д. Дитина в процесі особистісно зорієнтованого виховання / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. — К. : Педагогічна думка, 1999. — Кн. I. — С. 6-11.
2. Бех І. Д. Проблема методів виховання в сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 4. — С. 136-141.
3. Бондаревская Е. В. Смыслы и стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. — 2001. — № 4. — С. 17-24.
4. Гапон Ю. А. Соціально-педагогічні технології виховання : теоретичні основи і практика / Ю. А. Гапон // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 2. — С. 108-115.
5. Технології виховання: досвід, проблеми, перспективи : наук.-метод. збірник відділу виховної роботи. — 2003. — Грудень (Вип. 1) — 30 с. — Щомісячний додаток до газети «Позакласний час». — 2003. — Грудень (№ 24)
6. Шевчук І. Використання інтерактивних технологій у проведенні виховних годин / І. Шевчук // Початкова школа. — 2004. — № 5. — С. 13-15.

В статтє раскрывається личностно ориентированная технология воспитания оптимистичного отношения к жизни у старших подростков. Особое внимание уделяется особенностям организации, и проведения тренинговой работы со старшими подростками, освещены методы упражнений, анализа жизненных ситуаций, проектирования, аутогенной тренировки, ситуации успеха, коллективных творческих дел и др.

Ключевые слова: *личностно ориентированная технология, старшие подростки, оптимистическое отношение к жизни, педагогическая поддержка.*

G. A. Karelova

Personality-Oriented Technology of Education of Optimistic Attitude towards Life in Older Adolescents»

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article reveals the personality-oriented technology of education of optimistic attitude towards life in older adolescents. Personality-oriented technology provides the recognition of the child as the highest value, the unity of purpose, content, forms and methods of education of optimistic attitude towards life, the impact on the minds, feelings and behavior of pupils, organic combination of pedagogical influence of external and self-identity, subject-subject interaction of all participants in the educational process (families, schools, media, etc.), the interconnection of academic, extracurricular and school activities, pupils' involvement in practice through specific educational measures.

Particular attention is paid to the organization peculiarities of the training «I Love Life» with the older teens that covers reposition methods, analysis of life situations, designing, autogenous training, management success, partnership and creativity, etc.

Keywords: *personality-oriented technology; older adolescents; optimistic attitude towards life; pedagogical support.*

References

1. Bekh, I.D. (1999). Dytyna v protsesi osobistisno zorientovanoho vykhovannia [Child in the Process of Person-Oriented Education]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. Zbirnyk naukovykh prats: Vol. 1* (pp. 6-11). Kyiv: Pedahohichna dumka.
2. Bekh, I.D. (1996). Problema metodiv vykhovannia v suchasni shkoli [Problem of Educational Methods at Modern School]. *Pedahohika i psyhohiia*, 4, 136-141.
3. Bondarevskaia, E.V. (2001). Smysly i strategii lichnostno-orientirovanogo vospitaniia [Meanings and Strategies of Person-Oriented Education]. *Pedagogika*, 4, 17-24.
4. Hapon, Yu. A. 1996. Sotsialno-pedahohichni tekhnolohii vykhovannia: teoretychni osnovy i praktyka [Social and Pedagogical Technologies of Education: Theoretical Basics and Practice]. *Pedahohika i psyhohiia*, 2, 108-115.
5. Tekhnolohii vykhovannia: dosvid, problemy, perspektyvy [Technologies of Education: Experience, Problems, and Prospects] (2003, December, No 24). *Monthly supplemen of newspaper «Pozaklasnii chas»*.
6. Shevchuk, I. (2004). Vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii u provedenni vykhovnykh hodyn [Education of Interactive Technologies in Educational Extra Time]. *Pochatkova shkola*, 5, 13-15.